

Saxby båk

Foto Per Söderbäck

Midsommar

*Det blanka vattnet är en villa,
ett återsken av kvällens ljus,
och genom skymningen hörs stilla
ett frasande i sand och grus.
Kring uddarna och stränderna
går natten klädd i sommarflor
med kådig doft i händerna
och dagg kring sina skor.*

*Plötsligt det klara vattnet flammar
i spegling av en jättebrand,
och mellan eldbelysta stammar
går par i dansen hand i hand.
Men husen under lindarna
har ställt på glänt varenda dörr:
de gamla hör i vindarna
allting som varit förr.*

Edvin Lagman

Det taktfasta klappret av brynstenen mot liestålet klang gång efter annan över ängsvidderna . . .
Foto Per Söderbäck

kraft som fanns tillgänglig på gården.

Tidigare hade slåttern på Stora Rågös Såderengi, eller Storengi som ängen också kallades, varit en riktig folkfest. Man ställde till med "hä-talk", dvs man bjöd släkt och bekanta att delta i slättergille. Det brukade komma talrikt med folk såväl från Lilla Rågö som från kustbygderna på fastlandet, kanske främst från Vippal. Någon fast ersättning utgick inte till den deltagande arbetskraften, däremot bjöds det rikligt med mat, och en ansenlig brygd starkt rågööl hörde till. Det var inte heller så viktigt vad var och en presterade. Atmosfären av en gemenskaps arbetsfest fick vara den rådande, och då gjorde det inte så mycket om någon uppehöll sig alltför flitigt med ölkappen i skuggan av en buske.

Enligt Per Söderbäcks Rågöborna gick det till så att länsman kungjorde, när ängen skulle slås, och då gick budet ut om talk. På måndagen var allt folket samlat på ängen i gryningen. Först satte man upp råstängerna på de många smala triangelformade tegarna, som kallades för "gäir". När råstängerna satts upp på så sätt att två stänger placerats mitt i rån som syftstänger, gick bonden baklänges under syftning på stängerna och trampade i gräset en gång, som markerade gränsen mellan hans och grannens område. När "gäirn" var råad slogs ett "firi-hla" – ett

för-slag. Den som slog detta första slag mejade inåt tegen. Vid tegens nerända väntade de andra. När han kom dit, vände han uppåt. Då högg de andra in. Så gick arbetet fram och åter under ädel tävlan.

En mycket egenartad rättighet, som tillkom Stora Rågös bönder, var rätten till höbärgning på Stormossen, Suur Soo på estniska, 20 – 30 kilometer in på fastlandet på gränsen mellan Harrien och Vik. Rättigheternas tillkomst är hölj i dunkel, och inte ens Söderbäcks ingående arbete om Rågöarna vet något om detta. Där står bara att rågöborna sedan gammalt hade rätt att slå hö på Stormossen samt att det berättas om en dräng vid namn Jan som upptäckte slättermöjligheterna där "för 300 år sedan", varefter rågöbönderna började meja där och att det sedan blivit tradition.

Eftersom det knappast kan vara fråga om en självtagen rättighet, kan man förmoda att den har tillkommit någon gång mellan 1345 och mitten av 1500-talet, då Padis koster var i munkarnas ägo. Det var ju av munkarna Stora Rågön friköptes 1345. Mindre troligt är att rågöbönderna fått denna rättighet av någon senare godsägare, även om det bara gällde dåligt hö, som ingen var särskilt mån om. Godsägarna och då särskilt släkten Ramm, i vars ägo

Padis kloster övergick 1622 genom förläning av svenska kungen, försökte envetet inskränka rågöbornas rättigheter. Stora Rågös bönder fick föra en ständig kamp för att slå vakt om sin "gamla svenska rätt", bland annat sökte man stöd och hjälp vid ett flertal tillfällen hos svenska kungar.

Höet på Stormossen var, som tidigare nämnts, av dålig kvalitet, mest starrgräs, och på senare tid utnyttjade man inte denna rättighet i någon större omfattning. Den siste som skulle bärgat hö på Stormossen var bonden på Åust-Nistuvi. Under min barndom hörde man ofta äldre människor tala om höbärgningen på Stormossen, vilket vittnade om att höslåttern därstädes tidigare tillhörde de årligt återkommande arbetena, trots det långa avståndet och det besvär detta medförde. Det mesta av allt vad man hörde berättas om har tyvärr fallit i glömska. Jag har dock i minnet två händelser med ormar, som skulle utspelat sig på Stormossen, möjligen kan det vara två olika varianter av samma berättelse.

Den ena versionen handlade om en dräng, som lagt sig på rygg på marken för att vila och somnat. När hans husbonde kom till platsen, fick han till sin förskräckelse se att en huggorm hade ringlat ihop sig och lagt sig till ro ovanpå den sovandes bröstorg. Hur skulle man nu få bort ormen eller väcka den sovande utan att denne genom någon oförsiktig rörelse blev ormbiten? Bonden tog då en smal vidja och med denna snärtade han ett hårt slag över drängens bara fötter. Drängen hoppade till med ett så häftigt ryck, att ormen slungades iväg bort från hans bröst. I den andra historien berättade sagesmannen att ormen hade krupit in i den sovandes öppna mun, ned genom matstrupen och sedan lagt sig i hans magsäck. Man hade då tagit en skål mjölk, som man ställt intill mannens mun, och på det viset lockat ormen att krypa ut igen.

Det finns en bandupptagning där Anton Enggrön, Nedergås Anton, berättar om höbärgning på Stormossen och på Stora Rågö samt om midsommaren där. Anton Enggrön var född år 1890. Vi avslutar med hans berättelse.

"Det var förr på tsartiden, den ryska tsartiden. På omkring 20 kilometers avstånd på fastlandet fanns en stor

mosse, där var och en hade sin del, där dom gjorde hö, slog hö. Men detta skulle göras omkring två veckor före midsommaren. Då gick man ut, med båt skulle man ro över sundet som var mellan Pedas (Päts) och Stora Rågön. Och så beställdes en hästkarl som körde matsäckarna, som var och en hade med sig, och så kördes de från Pedas så långt som upp till Vanika krogen. Där stannade man lite för att vila sig. Där fanns vin och öl att få. Så vilade folket omkring en timme så där. Om det var någon som ville, så tog man en flaska öl, och någon tog en liten brännvinsflaska också. Därifrån fortsatte man färden upp till Vanik byn och därifrån gick man genom skogen förbi Vanik träsk så långt som till Hatu gods. Där vilade man ett par timmar och åt, för nu hade man hunnit bli hungrig. Så gick färden upp till byn Sootsu. Det var sista byn på färden, för där började Stormossen. Och så åt man lite igen och vilade sig. Så fortsatte var och en till sitt, där man började med höet. Ja, så var man omkring en vecka där och gjorde hö och slog och gjorde höet till stack, och om lördagen när veckan var full så for man tillbaka hem igen. Och det var en lång väg att gå, omkring 20 kilometer, det tog flera timmar. Och sen när man kom över sjön tillbaka hem, då vilade man sig en och en halv dag och så gick man på nytt tillbaka. Och så var man där en 4–5 dagar tills höbärgningen var färdig. Kanske en 10–15 lass i storlek såsom bruket var att bönderna gjorde. Men först när vintern kom och isen började bära mellan fastlandet och Stora Rågö, kördes det hem. Det där mosshöet, det var ingen större näring i det. Det var vattengräs, pors, sådana rester eller vad det kallas. Man slog där det hade stått oslaget i ett par år, så att man fick lite mera så där gammalt gräs, där det fanns fjolårsgräs, "fen". Men där fanns sådana mossar också, som man slog varje år, där uppe mot ån som var där och som gick genom Hatu gods och Vihterpalu gods, där den rann ut i sjön. Där var bättre mark, det var bättre kvalitet på höet, marken var torr. Men där vi slog, samlade man två års "fen", gammalt gräs som man slog tredje året. Ja, det var näringsfattigt, djuren åt sig mätta, men de blev inte tjocka av det. Men gav man av höet, man slog hemma på ängarna, så

Verner Douglas

Fyrtioårsminnen från Estland

Nu har över fyrtio år gått sedan Hitlers operation Barbarossa (22 juni 1941) det nazityska angreppet mot Sovjet, igångsattes. Med detta var den stora katastrofens början verklighet. I och för sig började, som bekant, allvaret för Estlands del redan tidigare – den 19 augusti 1939 – då sålde Hitler genom den s.k. Molotov/Ribbentrop-pakten de baltiska staterna till Sovjetunionen varmed Estlands öde var beseglat. Hösten samma år lämnade största delen av balttyskarna landet och samtidigt började estlandssvenskarna drömma om Svenska Kungens vita skepp!

Ännu idag efter en mansålder kan jag minnas den gamla vackra staden Reval med sina kyrkor, torn och ärevärdiga byggnader i innerstaden och på Domberget. Att minnas innebär oftast att allt av dystra och mörka intryck bleknar och det vackra och ljusa återopas i första hand med en viss risk för skönmålning. . . Men, vem vill inte minnas Revals gamla stad en vacker och solig sommarmorgon – låt oss ta en liten promenad förbi St Olov och genom "Tjocka Margaretas" portgång till hamnen, en "kojamees" går och vattnar sin del av gatan och trottoaren innan kvasten kommer till användning

var det mycket kraftigare, djuren blev feta på våren, när man skulle börja plöja med oxarna.

Så kom man hem från mossen och det var alltid fredagen före midsommar och då skulle det bryggas öl. Och sen midsommarafton högg småpojkarne enris. Om kvällen blev det sammankört, ett par tre lass till en stor hög, alltid där i trädesåkern, där som den högsta backen var. Så att midsommarstacken långt skulle synas ut över sjön och uppåt fastlandet. Någon förde en riskärve, någon en tjärtunna, någon annat vad han hade till bränsle för att stacken skulle brinna längre. Men innan man började bränna den där midsommarstacken, så var det dom som hade gevär, jaktbössor, så sköt dom ett par, tre skott innan den skulle tändas. Ja, nå, så kunde det ännu komma gam-

– vilken pittoresk och rolig anblick! Närmare Hamngatan (som förresten fick sin första asfaltbeläggning i samband med Gustav V:s besök i Estland) möter man den specifika doften – tjära,olja, sillake och havets slam i en salig blandning! Där på den vänstra sidan av gatan har vi Neptuns skeppshandel och i dörren står Berg jun. (mästerlotsens son). Efter en liten pratstund går det vidare till själva hamnområdet, på vänstra sidan har vi Hamnförvaltningen med kapten Atteman som chef och på högra sidan förbi Tullverket ligger lotsstationen. Sedan gammalt tjänstgör endast estlandssvenskar som lotsar i Reval och Surop, mestadels bördiga från Nargön, t.ex. Luther, Küün, Ambrosen, Berg etc. På Köpmankajen är livlig trafik – "Ebba Munck" resp. "Viola" tar last och passagerare ombord med destination Helsingfors, vi hinner med en liten pratstund med kapten Gustaf Mannelin (gift med konsul Erik Gahlnbäckes dotter Hjördis) eller kapten Victor Boxström, den gamle charmören, omtyckt av medelålders kvinnliga passagerare. Har man tur, så finns även Östersjöns pärla "Ariadne" med kapten Rönngren i hamn, som tar smör,

la gubbar, sådana som spelade "dråmpip", säckpipa. Det var en Jaan Pulk, han var dräng där i olika gårdar. Han hade en säckpipa och han kom också till midsommarstacken och spelade där, fina låtar. Nå, det kunde hända ibland att ungdomen dansade efter den där säckpipan. Men, – jah – det var roligt, alla gubbar kom och alla gummor kom och tittade på när elden brann. Det var midsommarfest kan man säga.

Och när midsommaren var över så kom höbärgningen. Man skulle brygga en tunna malt till varje "äng-talka", och sen började man slå Storängen. Ja, när det budet gick omkring . . . "man skulle ha främmande till ett slåterkalas eller vad det kallas på rikssvenska. Men det arbetet varade 3–4 dagar så var det färdigt, slåttern."

Den gamla hansestaden Revals centrala delar var ett gytter av pittoreska hus med vitkantade röda tegeltak. Milsvitt omkring och långt ut till havs syntes Olaikyrkans spetsiga tornspira.

Fotograf okänd

äggs och passagerare med sig till Stettin (alla dessa båtar tillhör FÅA – Finska Ångfartygsaktiebolaget – i H-fors). Och här bland alla varor, människor och tjänstemän kan vi hälsa på vår gamle vän Herman Blee, honom och hans stora mustascher känner alla, gäller det lossning och lastning av varor, så organiserar han allt, tillmötesgående, skojfrisk och alltid vänlig, firma Gahlnbäck's trotjänare. Och här råkar man i frestelse att fortsätta med promenaden samt berätta ytterligare om alla estlandssvenska medarbetare i firmans tjänst, men låt oss spara detta till en annan tidpunkt och återvända till dagens ämne. När åskmolnet mörknade över Europa som en följd av Tysklands och Sovjetrysslands maktlystnad möttes de nordiska statsöverhuvudena den 19 oktober 1939 i Stockholm. En tidning skrev senare om detta möte följande! "Statschefsmötet i Stockholm 1939 blev en historisk demonstration. De tre kungarna och Finlands president steg ut på slottets balkong och hyllades med entusiasm av hundratusentals människor, som samlats på Norrbro och angränsande gator längs strömmen. Särskilt starka blev sympatityttringarna för Finland. Kallio, Kallio – ropade massorna till den lille mannen med den borstiga mustaschen, som troligen föstes fram av sina statschefskollegor för att till slut ensam mottaga massornas hyllning. Till slut utbringades ett leve för Nordens länder och unisont sjöngs Vår Gud är oss en väldig borg.

En generation som läser detta tycker kanske att beskrivningen är lite patetisk. De som fanns på plats på kvällen den 18 oktober 1939 kommer aldrig att glömma. 41 dagar senare överfölls Finland av Sovjetunionen."

Vid den tidpunkten var jag själv i Stockholm, båten "Estonia" gjorde en av sina sista resor och med fanns bl.a. även några estlandssvenskar samt två gamla svenska damer – trogna estlandsvänner som livnärde sig torftigt med hjälp av svenska språklektioner. Ännu idag ser jag dessa ömkansvärda gestalter framför mig – deras framtid i Sverige var oviss och Reval var som deras hemstad borta för alltid! Bara ett exempel på inledningen till många personliga tragedier.

Efter slutförda förhandlingar med min dåvarande chef Selmer Jörgensen, ägare av skandinaviska skeppsmäklarfirman P. Bornholdt & Co i Riga och Reval (representant för bl.a. Svenska Amerika Linien, omtyckt bland estlandssvenskar från och till Nordamerika) angående likvidation av verksamheten i de baltiska staterna återvände jag – dumdristig som man var i sin ungdom – till Reval. Redan på redan vaknade man våldsamt och definitivt, där låg en stor del av den sovjetiska flottan för ankar som en påminnelse om stormaktens position! Händelserna sedan har blivit historia, sommaren 1940 kan man inte få bort ut minnet. Situationen började bli besvärlig för en stor del av befolkningen. Kvar i Estland fanns en del baltyskar, som

höll på med avvecklingen av den föregående omflyttningen, samt en rätt stor grupp som inte visade större iver inför ropet "Heim ins Reich"! Några engelska vänner reste hem över Sibirien och ett antal tjeckfamiljer var tvungna att flytta tillbaka över Tyskland. Svenska besickningen var borta sedan september, och estlandssvenskarna började vandra till Svenska Skolan för att anteckna sig på listor för överflyttning till Sverige. Dessa listor kom faktiskt med tysk hjälp så småningom till Stockholm, utan resultat förstås! Några ester försvann till Finland för att kämpa tillsammans med finnarna på fronten. Hemma i Estland kom den s.k. revolutionen mot den borgerliga staten, och i Reval beordrades industriarbetare, kontorsanställda samt resten av estniska militärförband ut på gatan, marschen skulle bli en hyllning för Sjdjanov stående på sovjethögborgens balkong på Långgatan. Av det hela blev en protestmarsch och stämningen var oroväckande. Till sist blev det ändå förnuftet som segrade över känslorna och folket nöjde sig med att hela tiden sjunga fosterländska sånger. En kort tid därpå följde den ökända valdagen. Jag minns att vi blev uppringda hemma per telefon med uppmaningen att gå och rösta. De flesta lade vita papperslappar i valkuvertet och resultatet är ävenså bekant, det fanns endast ja-röster för den nya ordningen! Ute på gatan marscherade nu ofta ROV-folk (esterna kallade dem för "rövlid oma vahel"), bestående av ungdomar – söner till optanter, emigranter, peipusryssar, judar samt några estniska s.k. "paadialused". Deras uppgift var att upprätthålla ordningen i staden och i förbigående kan här antecknas att det var medlemmar av dessa enheter som bytte flaggan på Långe Herman!

Arbetsförhållandena försämrades påtagligt, nationaliseringen tog fart, man började med olika företag inom näringslivet, transportväsendet och framför allt alla affärer för guld, silver och klockor. Företagsägare, präster, diplomater, militärer, kända personligheter – bland den fosterländska fronten samt skyddskårister – hade svårt att få sysselsättning, folk började försvinna nattetid, deporteringar påbörjades i smyg, några vänner varnades och bytte bostad eller flyttade till landsbygden.

Några vänner ur ryska emigrantkretsen lämnade oss på sitt eget sätt – som medlemmar i jaktklubben lyckades de låna en båt för en kortare tur på redden och efteråt hittades båten tom – dessa människor såg ingen utväg för en normal existens. . . Andra vänner lämnade hemlandet med hjälp av fiskebåtar, i början var taxan 200-300 kronor för att komma över t.ex. från Loksa till Finland, med tiden blev riskerna större och då begärdes redan utländsk valuta för överfarten. Vintern var kall och snörik, ryska rubeln som ersatte estniska kronan var inte mycket värd, genom den våldsamma köpruschen som ryska militären satte igång började varorna försvinna och konsumterna fick skaffa sig kontakter på svarta marknaden för att komma över vissa begärliga importvaror som kaffe, kakao, klockor, sidentyg etc etc. Vänner, kamrater från affärsvärlden, bekanta bland arbetslösa chanssökande och övriga utvandringsaspiranter började samla sig och dryfta läget – kanske fanns det en möjlighet att komma ut ur landet med baltyskarnas andra "Umsiedlung"! Förhandligar fördes mellan Tyskland och Sovjetryssland för att föra bort även resten av den baltyska befolkningen, alla dessa som inte hörsammade uppmaningen hösten 1939. Nu upptäckte även esterna eventuella släktförbindelser och en vild jakt efter tyska "Ahnenpässe" började!

Nyåret firades av en grupp likasinnade medborgare i den romatiska villa, som f.d. franska legationen förfogade över i närheten av Antonisgränden, omgiven av en vacker gammal park. Minns jag rätt, så bestod gruppen av olika personer, tillhörande olika nationaliteter med olika åsikter och bakgrund – endast målet var gemensamt: en framtid i frihet! Några uppgifter om dessa människor kan vara intressanta och antecknas här ur minnet från detta märkvärdiga knytikalas. Bland tyskar, ester, estlandssvenskar och några kosmopoliter fanns t.ex. Jörn Scheel (son till bankdirektören Kl., estlandssvensk genom modern), konsul Rickard Rank (gift med Dagmar Trankmann, argentiske konsulin Tr:s dotter); båda fortsatte efteråt till Argentina, Sch. jun. (son till krögaren Sch. av judisk börd och gift med en rysk dam), vidare fanns där Hjalmar och Ivar Pöhl som roade oss med fyrhändigt piano-

SVERIGES KRONPRINS I ESTLANDS SVENSKBYGD

Ett femtioårsminne

*St Olovs kyrka på Ormsö.
Foto Per Söderbäck*

För 50 år sedan på morgonen onsdagen den 29 juni 1932 anlände dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf (11/11 1882 – 15/9 1973, Sveriges konung från 29/10 1950 under namnet Gustaf VI Adolf) med jagaren "Klas Horn" till Reval och återvände till Stockholm

spel. Och året som började var 1941 – året som skulle bli början till slutet på den gamla ordningen i Europa. . . Det dröjde faktiskt till mars månad innan det lyckades för oss att lämna fäderneslandet, en del med järnvägen och den största delen med frakt- och passagerarebåtar till Gdynia (dåvarande Gottenhafen). Den båten som jag kom med fastnade efter ett dygn i isen och vi var rätt så glada när skeppet efter någon dag kom loss igen och kunde fortsätta till Gdynia. Vi möttes där av Nazityskland, befolkningen, som vi träffade, var till en stor del stolt över den lättköpta segern över Polen, men den övervägande delen var full av fruktan för en oviss framtid i ett främmande land. Och i Estland började deporteringen av ca 20 000 människor (bland dessa släkningar, vänner och grannar) till Ryssland och dessutom utfärdades inkallelseorder till Estlands unga söner – den 22 juni var det dags för andra världskriget på riktigt, efterlämnade fruktansvärda sår, som ännu idag inte har hunnit läka.

med samma jagare sent på söndagskvällen den 3 juli 1932.

Besöket stod i första hand i samband med Dorpatuniversitetets 300-årsjubileum, varvid kronprinsen promovrades till hedersdoktor.

Under den första besöksdagen besökte kronprinsen med uppvaktning svenska kyrkan, rådhuset och en del andra historiska platser i Reval. Därefter gick färden till Dorpat, Narva och tillbaka till Reval. Söndagen den 3 juli 1932 fortsatte resan med uppvaktning och med representanter för Svenska Odlingens Vänner till Hapsal, Ormsö, Nuckö och Rickul.

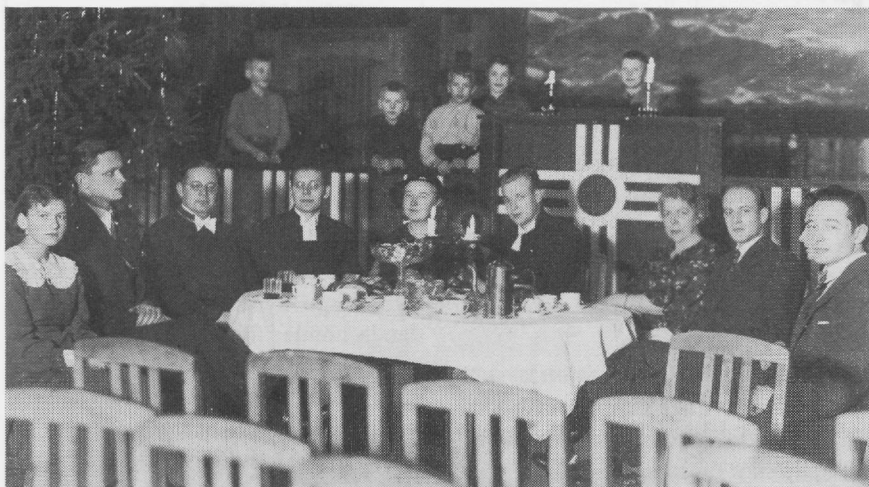
På alla platser i svenskbygden motogs kronprinsen med stora festligheter och på det hjärtligaste sätt.

Efter ankomsten till Sviby på Ormsö besåg kronprinsen den av eldsvåda den 13 juni 1932 svårt härjade byn och överlämnade en check som hjälp till de nödställda svibyborna.

Med hästskjuts färdades man till Hullo kyrka (första bilen inköptes på Ormsö först år 1939 av Lars Rosenblad), där kyrkoherden i Ormsö St Olai församling, Karl Nilsson, höll ett välkomsttal, vars innehåll återger kyrkans historia och informerar om "vad en svensk folkspillra i ett främmande land får genomleva". Hela talets innehåll är historiskt och behåller sitt värde "från tidevarv till tidevarv". En min-

”MED STÖRSTA GLÄDJE OCH TACKSAMHET”

Kyrkoherde Karl Nilssons välkomsttal 3 juli 1932

Från Revals svensk-finska församling 1934. Fr.v. biskopens adjutant P. Steinberg, prof. biskop Rahamägi, prosten Karl Nilsson, fru Rahamägi, prosten Hjalmar Pöhl, frk Dagmar Pettersson och advokat Adams.

Foto Öömann, Reval

EDERS KUNGLIGA HÖGHET!

Med största glädje och tacksamhet erfor man på Vormsö, att E.K.H:s besök i Estland också skulle utsträckas till vår ö. Jag vet, att jag har bakom mig 2500 vormsöbor, när jag i denna stund bringar Eders K.H. alla vormsöbors varmaste välkomsthälsning. Vormsö är den största och enhetligaste svenskbygden i Estland. Liksom i estländsk

nestanke går från oss f.d. församlingsbor till vår gamla kyrka från 1200-talet – numera övergiven och ej användbar – när vi läser kyrkoherdens tal för 50 år sedan, som återges här nedan. En vänlig hälsning går även till f.d. kyrkoherdens änka, fru Märta Hammarin i Uppsala, och barnen.

Karl Nilsson var född i Uppsala den 23/5 1898. Han blev kyrkoherde på Ormsö hösten 1929, och var verksam där fram till 1935. Därefter tjänstgjorde han i svenska St Mikael's församling i Reval, blev kontraktsprost och svensk sjömanspastor. Sommaren 1939 lämnade prosten Nilsson Estland för att tillträda kyrkoherdebefattningen i Alsens församling i Jämtland. Där verkade han till sin alltför tidiga bortgång hösten 1957.

I Alsen antogs familjenamnet Hammarin.

Hugo Mickelin

svenskbygd i allmänhet är här kärleken till det svenska moderlandet stor. E.K.H. närvaro här i dag fattas som ett gensvar på dessa känslor. Sent kommer vormsöbon att glömma denna dag. Minnet av Eders K.H. besök kommer att leva, omtalat från far till son, släktled igenom. Såsom den största tilldragelsen i församlingens historia kommer man att räkna E.K.H. besök i vår urgamla kyrka. Några torn och tinnar och pelarsalar i likhet med den ort, varom psalmisten nyss talade till oss (Ps 48:10-15), har icke denna kyrka att uppvisa. Men såsom den andliga medelpunkten i över 700 år för en svensk folkspillra i främmande land, har den dock något att förtälja för oss och för kommande släkten. Kyrkan må själv tala. Den säger oss, att den första församlingen var liten. Den kyrka, som byggdes år 1219 utgjordes endast av det nuvarande koret. Däri rymdes hela församlingen. Men sedan någon gång på 1500-talet hade kyrkan fått sin nuvarande storlek. En tillbyggnad av trä hade tillkommit framför den ursprungliga kyrkan. Det var icke stillestånd. Församlingen tillväxte. Men trä är ett förgängligt ting. År 1632, Gustaf Adolfs dödsår, ombyggdes den förutvarande träbyggnaden i sten, och kyrkan fick sitt nuvarande utseende. Vormsömännerna hade sagt till varandra: ”Vi måste bygga något

mera bestående”. Man såg på framtiden. Församlingen ville leva. Så vittna förändringar och förbättringar av olika slag om att ansvarskänslan gentemot den gemensamma helgdomen aldrig utsläckts under århundradenas gång. Men om dessa gamla murar hade stämma och talande tunga och kunde vittna om vad de under seklerna skådat ned på, skulle de förtälja ännu något mera. De skulle berätta ett folks historia. Icke ett vanligt folks, utan en ringa övergiven skara svenskars, avstängda på en ö, i ett främmande land med främmande folk och främmande språk. Vem besinnar rätt vad en svensk folkspillra i ett främmande land får genomleva?

Vormsö historia är ett led i Estlands historia.

Få folk ha så prövats i hårda, skiftande öden, som Estlands. Vormsö har haft sin del däri. Krigets härjningar ha dragit fram. Växlande makter ha haft herraväldet. Kampen för ett älskat modersmål har ofta varit hård. Endast en ringa skara har man varit. Men eniga stodo de. Väl kom det splittring då och då, allra helst i medgångens tider. Men nöden var aldrig långt borta. Inför den gemensamma faran slöt sig skaran åter tätt tillsammans. Nöden förenade. Templet har bevittnat allt detta, återspeglat i själarnas liv. Här har anden i motgångens tid kämpat för att försöka fatta Guds avsikt med vad som skett. Här har man klagat sin nöd under förtryckets dagar, här har man jublat över friheten, när den en gång vanns. Här har församlingen suckat med i prästens bön, när han från altaret bett: ”Vårt dagliga bröd giv oss i dag.”

Men här har också vormsösvensken lärt känna den makt, som kunde lyfta själen upp över stundens och tidens skiften. I bönen och sången ha dagens bekymmer för en stund vikit. Den Eviiges ord har kastat förklarande ljus över tunga skickelser. På detta berg hava de tillbett. Här ha de framlagt sitt hjärtas bekymmer och känt Guds frid sänka sig ned. Och såsom de lärt känna templet såsom den plats, där klagan och oro stillas, så lärde de sig också tro på löftet om ett land, ”där alla tårar skola avtorkas, där ingen sorg eller klagan mer skall vara”. Såsom bekymret här för en stund avlyftats, så skulle det en gång för alltid avlyftas.

NILS BLEES

En tsarguvernör som estlands-svenskarnas försvarare

Nils Bles var svensk folksekreterare i Estland under hela självständighetsperioden. Läsåret 1940/41 var han folkhögskollärare på Birkas folkhögskola. Nils Bles var också en av centralgestalterna i Svenska Odlingens Vänner i Estland och vid flera tillfällen redaktör för Kustbon. Han deporterades under kommunistregimen sommaren 1941.

Drottning Kristinas skyddsbrief av år 1650 visade sig ha laga kraft för Odensholmsborna ännu 1904.

F. d. guvernör Alexej Bellegarde hör till de ryska ämbetsmän från tsartiden, som man med tacksamhet ännu i dag minnes i Estland. Han var under åren 1902–1904 rysk guvernör i detta land, som då var en rysk provins, och gjorde sig under denna tid känd såsom en myndighetsperson, den där alltid hade provinsinbyggarnas väl för ögonen.

A. Bellegarde, nu en man på 75 år, är sedan 1936 åter bosatt i Reval – men nu som privatman. Estlands nuvarande myndigheter ha icke glömt denne sin välvilliga och rättträdiga styresman. Han är därför en välkommen gäst på officiella middagar och vid andra högtidliga tillfällen; myndigheterna visa honom alltid den aktning och vördnad som honom tillkommer.

I dessa dagar ha A. Bellegardes memoarer "*Minnen från min guvernörstid i Estland*" utkommit. Arbetet trycktes först i estnisk översättning med förord av dr Liiv. De estniska tidningarna ha uppmärksammat dessa memoarer, och "*Päevaleht*" har gjort en del utdrag ur dem – även den lilla estlandssvenska tidningen "*Kustbon*".

Templet blev en ringa jordisk avbild av det himmelska Salem.

Om någon tanke varit utpräglad i Vormsö troslov, så har det varit tanken på det tillkommande livet. Mot det utlovade landet ha de strävat. Pilgrimer och främlingar ha de människor varit, som haft detta tempel till sin andliga medelpunkt.

Gud välsigne och helge det till att allt framgent kunna fylla sin uppgift att vara andelivets bärare och medelpunkt för den svenska folkstammen på Vormsö i Estland.

Amen.

har i sammandrag återgivit ett avsnitt ur memoarerna angående en episod, då ägaren till Odensholm bad guvernören om hjälp mot de svenska öborna, som enligt godsägarens eget telegram hotade denne till livet.

Denna episod med Odensholmsborna och deras godsägare enligt Bellegardes memoarer visar att de svenska öborna stodo på sin rätt och därvid stödde sig på en gammal urkund, som vid närmare undersökning av den folkvänliga guvernören till andra myndigheters snopna förväning allt fortfarande visade sig ha laga kraft. De svenska kungabreven hade ju också på sin tid utfärdats till "de svenska böndernes i Ehstland" skydd mot godsägarnas godtycke och skulle dessa privilegier gälla för evärdeliga tider.

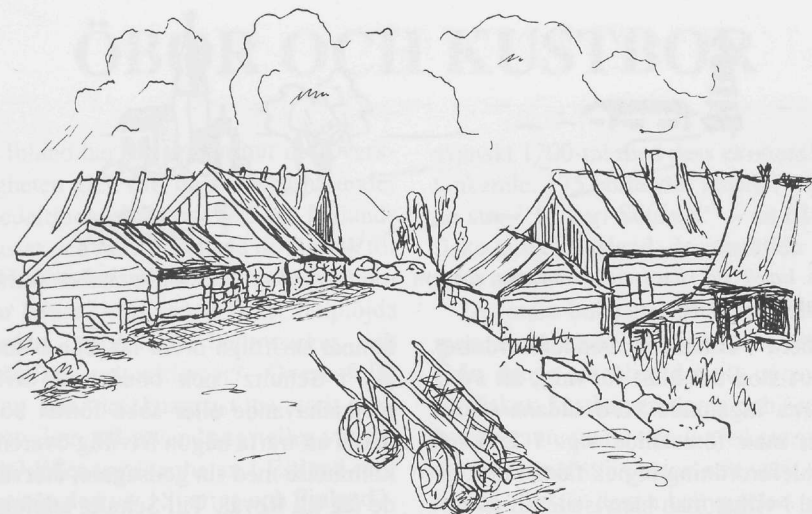
Innan jag emellertid här nedan övergår att redogöra för nämnda episod ur Bellegardes memoarer, vill jag i korthet vidröra den kamp estlandssvenskarna själva och välmenande myndigheter, ryska sådana icke undantagna, i själva verket hade fört i syfte att låta den privilegierade ställning estlandssvenskarna under långa tider i viss mån ägde framom esterna fortbestå.

Odensholm, som här omnämnts, är en liten svenskö på 100 personer belägen i Finska viken en mil utanför Estlands nordvästligaste udde Spithamnen, vilken senare utgör en del av fastlandet Nuckö-Rikull.

Då Estland år 1336 föll i Riddarordens händer fortlevde de fria svenskarerna i lugn och ro. De innehade sina privilegier, som även stadfästes av ordensmästaren Wolter von Plettenberg 1509. Samma förmåner åtnjöt de även senare under svenskt styre.

*KUSTBONS läsare
önskas
Glad Midsommar*

Men sedan konung Gustaf II Adolf började förläna kronogods åt sina officerare, överfördes även en stor del av de svenska böndernas i Estland jord jämte underlydande bönder till goden. Godsägarna, f. d. svenska officerare,ingo även utkräva av underlydande bönder förut gällande och fastställda skatter, som godsherrarna dock efter hand själva ökade. Därvid uppstodo svåra strider och tvistigheter. De svenska bönderna gingo till kungs och anförde klagomål hos Gustaf II Adolf, som stadfäste böndernas privilegier enligt den skattenorm, som Karl IX år 1600 hade fastställt. Normen var ett visst kvantum spannmål, får, höns, fisk, ägg m.m. allt efter hemmanets storlek. Om godsägarna ökade skatterna eller påtvingade bönderna dagsverken, så återopade de senare sina privilegier. Upprepade försök gjordes dock att kringkärva böndernas rättigheter. Därpå följde nya klagomål, varför drottning Kristina 1650 såg sig föranlåten att stadfästa de svenska böndernas fribrev med angivna skattenormer och även fastställda dagsverken. Oegentligheterna upphörde dock icke. Under Karl XI:s regering togs saken till behandling i svenska riksrådet och konungen utfärdade den 30 sept. 1685 ett nytt skyddsbrief, vari föreskrevs, att godsägarna ej skulle få pålägga bönderna större skyldigheter än som föreskrivits i drottning Kristinas skyddsbrief av år 1650, dock med tillägget, att om herrar och bönder icke i godo kunde överenskomma med varandra, så hade de rätt att ömsesidigt uppsäga varandra: herrarna kunde söka sig andra bönder och bönderna kunde utbyta sina herrar mot bättre sådana. Detta var ett slags plus för godsägarna och hade även på sina ställen menliga följder för de svenska "frälsebönderna", men för en del orter fortfor drottning Kristinas brev i det stora hela att gälla också under den ryska tiden 1721–1918, ty även tsarerna stadfäste de privilegier, som de svenska kungliga skyddsbreven stipulerat.

Från Odensholms hamn leder en vit väg upp till byn, ett gyttje av hus med träd och buskar emellan.

Det blev dock betydligt svårare för bönderna att värja sig mot övergrepp under den ryska tiden, men de svenska bönderna gävo sig icke så lätt. De vände sig nu till de ryska myndigheterna, och den folkvänliga Alexander II tog de estländska böndernas sak i egen hand. Livegenskapen hade redan under Alexander I:s tid 1819 på sätt och vis avskaffats även för esterna, Alexander II gav 1856 Estland en s. k. "Bondeförordning", som var ett värdefullt aktstycke för den dåvarande provinsen Estland. I bondeförordningen ägnades tillbörlig uppmärksamhet även åt "de i Ehstland bosatta Svenske bönderna". De fingo ha egna svenska skolor, hade svensk sockenrätt, där protokollen fördes på svenska, likaledes svenskt kommunalväsende på landsbygden. Bondeförordningen, som innan den antogs flera gånger vandrat från det estländska ridderskapets lantdag till inrikesministeriet i Petersburg, är ett värdefullt dokument bl. a. när den var översatt även till svenska språket och tryckt i Reval hos J. H. Gressel 1860 – en sak som sällan omnämns och antagligen icke varit bekant. Lagboken heter *Ehstländska Bondeförordningen af år 1856*. Man ville till att börja med icke tillräckligt beakta svenskarnas särställning. Därför utarbetades på "allerhögsta" befallning "Kompletterande Bestämningar" till bondeförordningen med *Tilläggnings-Bestämningar Angående de Swenskar, som äro bosatte på öarne Wormsö och Lilla Rogö såsom ock i Nuckö socken med Odensholm*. I sistnämnda "Bestämningar" läses på ett ställe: "Till Art. 63. Intill dess ett fri-

villigt aftal blifvit afslutadt mellan Godsegarne och de Swenske bönder, som äro bosatte på öarne Wormsö, Lilla-Rogö och i Nuckö socken med ön Odensholm, angående storleken af de sednares utgörande prestationer, skall det rättesnöre (d. Norm), som genom Drottning Christinas öppna bref av den 20. November 1650 anordnats, blifwa i sin fulla kraft, och framför allt skola bönderne icke belastas med flere dagsverk, än i detta öppna bref blifwit fastställdt, det will säga: bönderne äro förpliktade att från hvarje hake jord utgöra dagsverket endast med ett par oxar dagligen".

Såsom härav synes ingingo drottning Kristinas förfoganden även i estländska bondeförordningen av år 1856 och äro de gällande intill dess ett annat frivilligt avtal slutits. Odensholmarna gingo icke utan vidare med på någon annan överenskomst.

Mot bakgrunden av det ovanförda får f. d. guvernör A. Bellegardes berättelse klarare färger. Hans berättelse, som för övrigt talar för sig själv, lyder såsom följer:

"Guvernörernas i Balticum största omsorg var under den tiden bondefrågans reglering, emedan ordnandet av bondebefolkningens egnahemsfråga på långt när ännu icke fått sin lösning.

Jag vill i dessa memoarer icke närmare ingå på det tillstånd, vari bondebefolkningens jordbesittningsfråga befann sig i dåvarande Estlands guvernement; jag vill i stället komma med ett par karaktäristiska exempel som jag minns och som torde vara av mera allmänt intresse men också på samma gång i viss mån belysa jordbesittnings-

frågans bedrövliga ställning ännu så sent som under denna tid.

Jag erhöll en gång ett telegram från Hapsal. Det var undertecknat av "godsägaren von Schultz". Avsändaren meddelade att han var i livsfara och att han vistades på den honom tillhörande lilla ön Odensholm. Bönderna hade belägrat fyrtornet, där han gömt sig, och hotat att korsfästa honom med fötterna uppåt. Schultz begärde därför skyndsamt hjälp – "innan det var för sent".

Vid denna tid fanns det ännu icke telefonförbindelser mellan städerna och på grund härav var det mycket svårt att sätta sig i förbindelse med myndigheterna i Hapsal. Det var ingen tid att förlora. Jag ansåg mig själv böra skynda till ort och ställe och försöka bilägga konflikten.

Jag satte mig genast i förbindelse med hamnkaptenen i Reval och bad honom ställa någon liten ångare till mitt förfogande för att på detta sätt kunna komma fram till denna ö – som ju måste vara ett farligt näste.

Amiral Wulff var som alltid villig att hjälpa mig, jag fick ta vilken ångare som helst. Vädret var emellertid icke det bästa, och han försäkrade mig att en landstigning på ön vore omöjlig. Amiralen påstod att det vore bättre att resa landvägen till Hapsal och där telefonledes sätta sig i förbindelse med fyrtornet på ön.

Jag beslöt att följa hans råd.

Vid denna tid fanns järnväg ej längre än till Kegel. Därifrån fick man sedan försöka ta sig fram den 80 km. långa vägen till Hapsal på annat sätt. Det led mot kvällen, inget tåg skulle denna dag mera avgå till Kegel, och jag beslöt därför att med postskjuts köra direkt till Hapsal. Åtföljd av två andra myndighetspersoner *Hyatsintov* och *Rebrov* begav jag mig i väg och var morgonen därpå i Hapsal.

Av telefonsamtalet med fyrmästaren på Odensholm framgick, att von Schultz verkligen tagit sin tillflykt till fyrtornet och att bönderna fordrat att han skulle komma ut och överlägga med dem, vilken uppmaning Schultz emellertid icke efterkommit. Bönderna hade därpå begivit sig hem utan att vidare störa honom. Fyrmästaren försäkrade ytterligare, att von Schultz verkligen var utom all fara och att från

befolkningens sida intet ont hotade honom.

Av kommissarie Vares' och kretschefen Greschiescheffs berättelser framgick vidare, att von Schultz, som inköpt ön av godsägare von Hunnius, erbjudit bönderna på ön mycket förmånliga arrendevillkor. Bönderna, till nationaliteten svenskar, hade syntts vara nöjda med villkoren, men bestämt vägrat att underteckna något kontrakt.

Jordmånen på ön är mycket dålig, och befolkningen förtjänade sitt uppehälle huvudsakligen med fiske. Öns nye herre lovade förse bönderna med moderna fiskredskap och att uppköpa all deras fisk till högre pris än de kunde få i Hapsal och Baltischport, bara de genom en punkt i kontraktet tilläto honom att uppföra magasin för fisken.

En av von Schultz igångsatt rättgång, i vilken han fordrade att bönderna skulle betala arrendet enligt samma villkor som förut, uppsköts på en månad, ty man hoppades, att parterna godvilligt skulle enas. På v. Schultz' begäran hade både kommissarien och kretschefen varit på ön och utan resultat försökt påverka bönderna. Dessa hade inenting emot godsägarens ar-

rendevillkor och tilläto honom gärna att uppföra magasin på ön, men däremot var det omöjligt att få dem att underteckna arrendekontraktet. Senare vägrade de även tillstånd till de ifrågasatta magasinens uppförande.

Emedan domstolsförhandlingarna ej ännu voro slutförda, begav jag mig till chefen för kretsdomstolen, vilken befanns vara en genuin ryss, nyss kommen från det inre av Ryssland och fullkomligt obekant med de lokala förhållandena. Han var mycket upprörd över de svenska fiskarnas beteende och menade att man borde ge dem en läxa.

”Herregud”, sade han, ”Schultz erbjuder dem sagolikt förmånliga villkor, men dessa tala bara om någon drottning Kristina. Jag sade dem, att vi inte har någon drottning Kristina utan att Ryssland regeras av kejsar Nikolaj II, men de höllo på sitt. Schultz bad mig uppskjuta målet, emedan han hoppades kunna tala förstånd med dessa idioter. Nu har både kretschefen och kommissarien varit därute, men ingendera har förmått uträtta någonting”.

Nu när jag hörde talas om drottning Kristina, återvände jag till mitt hotell. Tillsammans med Vares började jag

Jesu kapell vid vägen mellan hamnen och byn och det randiga fyrtornet längst bort var öns karaktärsbyggnader.

studera Estlands bondeförordning. Snart stod det klart för mig, att svenskarna ingalunda voro sådana idioter som man föreställde sig. I Estlands bondeförordning ingick faktiskt ett kapitel i vilket man hänvisade till en viss drottning Kristinas privilegiebrev. Detta hade erkänts av de ryska lagstiftarna och intagits i gällande bondeförordning. Med detta brev stadfäste hon för evärdeliga tider de villkor, enligt vilka de i Estland bosatta svenskarna under hennes regeringstid kommit i besittning av sin jord, så länge dessa villkor icke ändrades genom frivillig överenskommelse mellan godsägaren och bönderna till de senares förmån. Enligt drottning Kristinas brev voro bönderna på Odensholm pliktiga att till godsägaren årligen såsom arrende erlägga 5 tunnor salt och lika mycket färsk fisk.

I fortsättningen framgick det, att Schultz köpt ön av godsägare Hunnius för 30,000 rubel. Detta köp hade kommit till stånd antagligen emedan ett rykte utspritts om att regeringen hade för avsikt att inköpa alla småöar, på vilka fyrton funnos uppförda. Med köpekontraktet på fickan för Schultz till Petersburg, men marinministeriet vägrade att köpa hans ö. Hela ön utgjordes enbart av ”bondejord”, och enligt gällande lag ägde bönderna fiskerätt, oberoende av godsägarens samtycke.

Schultz hade sålunda betalt för ön 30,000 rubel, men erhöll enligt drottning Kristinas skyddsbrev endast rätt att i arrende uppbära 5 tunnor salt och lika mycket färsk fisk. Därför var det viktigare för honom att erbjuda bönderna förmånligare arrendevillkor för att kunna slå in på en frivillig överenskommelse. Om dessa villkor antagits av bönderna, hade de av drottning Kristina givna privilegierna varit upphävda.

Sedan jag för fredsdomstolen förklarade sakens egentliga innebörd samt till kommissarie Vares och kretschefen

lämnat skriftliga order att icke blanda sig i Schultz' och böndernas civila mellanhavande eller söka förmå bönderna att träffa någon frivillig överenskommelse med sin godsägare, återvände jag till Reval. Till Schultz telefonerade jag, att han så snart som möjligt skulle lämna ön samt infinna sig hos mig. Jag varnade honom samtidigt, framhållande att han skulle ställas till ansvar, om han ej lämnade sina bönder i fred.

Efter någon tid infann sig Schultz hos mig i Reval. Han vände sig till mig i en högravande ton och förebrådde mig att jag vägrat honom hjälp då hans liv varit hotat av upproriska bönder. Han förklarade vidare, att hans sak enligt hans omdöme var fullkomligt rättvis och att han skulle anmäla mig hos inrikesministern. Jag gav till svar att ingen kunde förhindra honom att anklaga mig, men att han synbarligen misstog sig, om han trodde, att han hade rätt och bönderna orätt. Jag föreslog också att han jämte advokat skulle komma till mig. Jag ville nämligen övertyga advokaten om hans misstag.

Schultz gick gärna in på förslaget och efter någon tid infann sig till min överraskning verkligen von Schultz tillsammans med edsvurne advokaten J. Poska. Den senare stödde sig endast på sin klients informationer. Han var icke närmare inkommen i frågan angående de svenska böndernas rättigheter och ville göra gällande att Schultz otvivelaktigt hade rätt att fordra arrendeersättning även för tidigare år, enär skriftligt kontrakt saknades. Enligt administrativrättens allmänna grundprincip i Balticum finge ingen kostnadsfritt använda en egendom, som tillhörde en annan. Jag förklarade för Poska de grunder man i det här fallet hade att hålla sig till; det var en lätt sak för mig att göra det. Därpå avlägsnade sig Poska och tog även med sig sin missbelätne klient.”

Ur Hufvudstatsbladet 9.4.37.

ÖBOR OCH KUSTBOR

Ibland har jag undrat hur det i verkligheten gick till, då svenskarna under medeltiden slog sig ned på Estlands kuster och öar. Vad hade de lämnat för förhållanden, och vad fann de här som var bättre? – Givande fiske, lättplöjda jordar, vidsträckta betesmarker och gräsrika sidvallsängar? Överbefolkning kan det knappast ha varit som drev dem till utvandring, eller var det det? Eller var överheten i Estland mildare än den var i Sverige och Finland?

Det som väcker dessa tankar till liv är en uppsats i Kustbygd, Svenska Litteratursällskapets i Finland serie för folklivsstudier (Helsingfors 1980). Uppsatsen: Skärgårdsbebyggelse och skärgårdskultur i Nyland, av Bo Lönnqvist.

Under medeltiden och 1500-talet sökte sig folk från Nyland över till Estland för att söka arbete. Reval var då en blomstrande stad och Helsingfors fanns inte ännu. Bevarade handlingar talar om arv efter nylänningar som dött i Reval, och de var många. På 1600-talet hörde bägge sidorna av Finska viken till samma svenska välde, och de nyländska skärgårdsbönderna bedrev ett livligt varu-utbyte med Reval. Vad de hade att bjuda var smör, skinn, ved och fiske; det de köpte var salt och spannmål.

Sedan Estland på 1700-talet kommit under ryskt välde, vände befolkningsströmmen. Från och med nu är det ester som flyr undan livegenskapen i Estland eller undan rysk militärtjänst. (Från 1820-talet nämns en "svensk estlänning" vid namn Liljeberg, som hade rott över i en båt med en åra. "Spår" av estlandssvenskar är också en kalenderstav av estlandssvensk typ, som man hittat i Nyland.)

De inflyttade esterna tog tjänst som pigor eller drängar eller också livnärde de sig som fiskare. I denna sistnämnda roll blev de av en viss betydelse för det nyländska fiskets utveckling. Detta hade dittills bedrivits av strandbönder som ett komplement till jordbruket. Man fångade mest strömming med not nära kusten. Estniska gästfiskare däremot hade fiskat med skötar ute i själva havsbandet, och de hade fått större fångster. Sådant anstod inte

svenskt 1700-tal med dess ekonomiska tänkande. 1753 bildades i östra Nyland en stor "Fiskeri Societet" – en dåtida fiske-kolhos. Bland de anställda var flera ester.

Det stora bolagets fiske gick dåligt, men flera enskilda lyckades bättre. Från denna tid blev det ett uppsving för fisket: kusterhergårdarna och senare bondehemmanen anlade fisketorp på öarna, som dittills i stort sett varit obodda. Det är denna bebyggelse, dess existensmöjligheter och historia, som är uppsatsens egentliga tema.

Anspråkslösa boningshus, skötfiske, ett par kor (med anskaffat vinterfoder) – det är betingelserna för livsuppehållet på holmarna; arrende för mark och fiskevatten. Man kommer att tänka på estlandssvenska förhållanden. I ingetdera fallet var det fråga om något slags lönsamhet, bara om föda för att överleva. Fråga är om de nyländska yrkesfiskarna inte levde med smalare marginaler än de estlandssvenska småbönderna vid denna tid: fisketorparna hade ju inget jordbruk att falla tillbaka på. Direkt jämförliga var förhållandena på Nargö. Denna ö koloniserades vid samma tid på ett liknande sätt och delvis av folk från Nyland.

Författaren har lyckats ge en fullständig bild av denna bebyggelse, åtminstone kan inte jag upptäcka några luckor i framställningen. Bildmaterialet är rikligt och avlägger ett gripande vittnesbörd.

Småningom ändrades förhållandena. Helsingfors växte ut till storstad. Ångbåtstrafik för holmarnas folk. Bättre förbindelser, förvärvsarbete på annat håll, skolgång för barnen, sommargäster från staden osv. Ett knappt århundrade hade denna bosättning ägt bestånd, som det sägs om Lilla Bastö. Tre generationer hade haft sitt hem där. Den fjärde – född på 1910-20-talen – flyttade bort för att återkomma bara under semestern sommardag.

Och jag tänker åter på vår estlandssvenska bygd. Skulle den kunna bestå som en levande bygd under förutsättning att de politiska förhållandena hade fortsatt utan omvälvningar? – Jag känner en stor lättnad att vi i verklig-

LITEN INTERVJU MED STIG APPELGREN

På Nordiska Museet i Stockholm finns en finlandssvensk bibliotekarie som lägger ned mycket av sin tid på forskning om estlandssvenskarna och deras kultur. Han heter Stig Appelgren, är fillic och kommer från Åbo Akademi i Finland.

Vi får tillfälle att se och höra honom på Estlandssvenskarnas hembygdssdag den 29 augusti, då han ska berätta om finlandssvenskar som gästade de estlandssvenska orterna.

Själv har Stig Appelgren aldrig besökt någon av de estlandssvenska orterna, men han har läst i stort sett allt som skrivits om dem. Just nu arbetar han med att sammanställa en bibliografi, en förteckning över precis allt som tryckts om estlandssvenskarna.

–Här i Nordiska Museets arkiv finns massor av intressant material om estlandssvenskarna, gamla fina fotografier och handskrivna jakt- och fiskehistorier som borde tas till vara och publiceras, säger Stig Appelgren.

–Anslagen har skurits ned. Men till sådan här viktig forskning borde det inte sparas på resurser, framhåller han.

Den 8 maj 1980 öppnades högtidligt på Nordiska Museet utställningen "Estland i Nordiska Museet", där de i museet befintliga estlandssvenska samlingarna dominerade. Utställningen har varit livligt besökt. Den är något

heta slapp att ställas inför denna fråga.

V Aman

ÅRSMÖTET 20 MARS

SOV har hållit årsmöte.

I likhet med tidigare år samlades vi i Eesti Maja på Wallingatan i Stockholm. Deltagarantalet var kanske mindre än föregående år.

Sammankomsten inleddes med unison sång "Svensk jag är" varpå ordföranden hälsade deltagarna välkomna och höll presentation över under året bortgångna medlemmar.

Nu serverades kaffet, med varma pi-roger och småbröd. Det pratades hejvilt som alltid när folk inte har träffats på länge. Lika hejvilt såldes det lotter och lika hejvilt köptes det. Undra på det, så fina vinster som det vankades.

Påtåren är serverad och i några fall urdrucken, när ordföranden tar till

reducerad nu men kommer att vara öppen in på nästa år.

Stig Appelgren var en av dem som sammanställde expon. Han var även medarbetare i boken "Allmogekulturen i Estland", som gavs ut 1980 i anslutning till utställningen. Där skrev han om Estland och Nordiska Museet och sammanställde litteraturförteckningen till uppsatser som publicerades i boken.

Man får veta att Skansens och Nordiska Museets grundare, Artur Hazelius, var starkt intresserad av estlandssvenskarna. Han ville uppföra en estlandssvenk bondstuga på Skansen i slutet av 1800-talet och hade även sett ut en gammal bondstuga från Nuckö. Tyvärr blev det ingenting av planerna.

På Nordiska Museet har Stig Appelgren varit verksam sedan 1970 i bibliotekets ärevärdiga gamla salar med många hyllmeter om estlandssvenskarna, på både svenska, tyska och ryska. Utbytet av skrifter mellan museet och Estland fortsätter ännu.

–Ända in på 40-talet fanns en permanent avdelning på Nordiska museet om estlandssvenskarna och deras kultur, berättar Stig Appelgren. Det vore roligt att få återuppliva den avdelningen och ta fram alla fina foton och övrigt material som nu ligger i arkiven. Artur Hazelius skulle i så fall ha blivit mycket nöjd om han levat.

Tiiu Gräslund

Gunnar Nyman spelade Bach . . .

Foto Ronnie Ericson

ord och pålyser mötesförhandlingarna (det är ju därför vi är här egentligen). Allvaret har börjat.

Men allt har en ände.

In på scenen kommer Gunnar Nyman – Nucköättling – för dagen klädd i skjorta och väst tillhörande mansdräkten från Runö (den enda estlandssvenska mansdräkt som ännu finns kvar). Gunnar inleder den musikaliska delen av kvällen med att spela första satsen av J S Bachs "Concerto" i E-dur.

Sedan intog Eva Lorentz podiet – iförd den ogifta kvinnans dräkt från Runö. Eva sjöng Franz Schuberts "Seligkeit" till text av Chr Hölty, och som avslutning förenade sig de båda estlandssvenskättlingarna i Cesar Francks "Panis Angelicus".

. . . och Eva sjöng Schubert. Tillsammans framförde de Panis angelicus.

Foto Ronnie Ericson

Kvällens ackompanjator var Brigitta Lorentz.

Så tonas belysningen ner och Hans Sellin startar projektorn och visar en film från sin estlandsresa sommaren 1981. Hans hade filmat både i Reval och Dorpat men beklagade att han köpt för lite film med sig. Vi hade gärna sett mer och längre bildsekvenser.

Tiden hastar i väg, men innan vi bryter upp sjunger vi "Modersmålets sång" unisont. På väg till garderoben och ytterkläderna köper vi ordboken, den om de estlandssvenska dialekterna. En köpte till och med fyra stycken.

Vi andra går hem och läser ordboken medan styrelsen kanske förbereder det nya verksamhetsåret, det gamla har just avslutats.

Torsten Ericsson

HEDERSMEDLEMMAR 1982

Under den rubriken Våra hedersledamöter gör signaturen HM (bakom vilken döljer sig SOV:s förutvarande styrelseordförande Hugo Mickelin) i Kustbon nummer 2 år 1971 en sammanfattning av alla dem som under årens lopp utsetts till hedersmedlemmar i föreningen.

Därutöver bör nämnas Per Söderbäck, som kallades till hedersmedlem år 1973 men som avled år 1974.

Av de av HM uppräknade personerna är följande ännu i livet:

Andreas Stahl	utsedd år 1949
Gerhard Hafström	utsedd år 1953
Kaleb Andersson	utsedd år 1955
Alexander Samberg	utsedd år 1955

Föreningen beslöt på sitt årsmöte den 20 mars 1982 att kalla följande personer till hedersmedlemmar:

Viktor Aman
Maria Broman

1982 års hedersmedlemmar, från vänster sittande Manfred Nyman, Maria Broman och Alf Heldring. Stående Viktor Aman och Elmar Nyman.

Edvin Lagman och Hugo Mickelin var förhindrade att närvara vid årsmötet.

Alf Heldring
Edvin Lagman
Hugo Mickelin
Elmar Nyman
Manfred Nyman

Vid utnämningen gjorde sig Elmar Nyman till tolk för de nya hedersmedlemmarna och framhöll bland annat att det är första gången i föreningens historia som medlemmar premieras för sina insatser i Sverige – alla tidigare utnämningar har gjorts på grund av insatser inom Estlands svenskbygder.

TL

KARL ALUN 95 år

Karl Alun och dottern Hilda betraktar modellen av en linbråka, som Karl Alun tillverkat – jämte mycket annat, t.ex. detaljtrogen modell av väderkvarn och riktiga estlandssvenska skor, "skuar". Bilden är tagen i mars 1982.

Karl Alun föddes i Sutlep den 29 juni (gamla tideräkningen) 1887. Han gick i skola i Hapsal åren 1902–1904 för att utbildas till folkskollärare. Under hösten 1904 hjälpte han kommunalsekretären Adler i Nuckö kommunalförvaltning och tillträdde tjänsten som byskollärare i Österby vid nyåret 1905. Åren 1905–1916, under tsartiden, var han lärare i Österby, Klottorp och Sutlep. Mot slutet av första världskriget arbetade han på kontor i Reval och fortsatte sedan som lärare fram till 1930. Efter en övergångsperiod som jordbrukare parallellt med lärartjänsten fortsatte han med jordbruket fram till avresan till Sverige 1944.

I Sverige arbetade han först som jordbruksarbetare och sedan som medhjälpare vid byggnadsarbeten fram till sin pensionering.

Karl Alun bor sedan 1975 på Hjälmäsäters ålderdomshem i Linköping. Hans klara tankeskärpa och underfundiga kommentarer till dagens händelser, såväl lokala som världshändelser, är till glädje för många. Hans goda minne för det han kommit i kontakt med i Estland samt hans händighet har uppmärksammat i lokalpressen.

Den 10 juli väntas alltså ett talrikt antal barn, barnbarn och barnbarnsbarn till Karl Alun uppvakta honom i Linköping. Dottern Sigrid med familj, där även 5:te generation är representerad, bor kvar i Estland.

UPPROP

angående insamlande av uppgifter om estlandssvenskarna

I anslutning till uppmaningen i föregående nummer av Kustbon – en uppmaning som hittills har hörsammats av två familjer! – kommer vi nu med en vidareutveckling av önskemålet om komplettering av det register som upprättades i början av 1940-talet av kommittén för estlandssvenskarna och som SOV fick överta när kommittén upplöstes.

Registret utgör ett ytterst värdefullt instrument för bevarande av uppgifter till kommande generationer och för föreningens verksamhet över huvudtaget.

Ett register, upprättat i början av 1940-talet, kan rimligtvis inte uppta andra personer än dem som nu är i fyrtioårsåldern eller äldre. Inom SOV:s styrelse har vi under lång

tid diskuterat frågan hur vi skall kunna nå även de yngre estlandssvenskarna. Det finns i och för sig möjlighet att via mantalsregistret erhålla uppgift om barn till i Estland födda personer, men dels kan inte estlandssvenskarna skiljas från esterna, dels gäller uppgiften endast barn upp till 20 års ålder. Åldersgruppen mellan 20 och 40 år, som för SOV är ytterst intressant, skulle vi alltså ändå missa.

Återstår då endast möjligheten att be dig som prenumerant av Kustbon hjälpa oss genom att fylla i bifogat formulär, om Du har barn, barnbarn eller andra släktingar. Det går bra att ta med *alla*, således både dem som är födda i Estland och i Sverige eller anorstädes. Vi kommer att kontrollera de inkomna uppgifterna och endast lägga upp kort på dem som saknas i registret.

Formuläret kan lämpligen fyllas i med anledning av nedan angivet exempel. Behövs det ytterligare formulär sänder vi gärna dessa, om Du är vänlig ring 08-32 48 78.

Skulle Du själv inte ha några familjemedlemmar att anmäla, kanske Du har någon bekant som kan överta formuläret.

Detta är ett upprop och en vädjan, som vi i alla estlandssvenskars intresse hoppas inte må förklinga ohörd och som skall kunna hjälpa SOV att verka till allas vårt fromma ännu under många år!

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner (SOV)

UPPGIFT OM FAMILJEMEDLEMMAR

EXEMPEL

Datum: 1/7 1982

Uppgifterna lämnas till Svenska Odlingens Vänner, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm

Uppgiftslämnare: Sven Ahlström, född den 20/10 1924 på Ormsö, Borby adress Orrstigen 14 113 27 Hässelby 08-391487

Namn (både som gift och ogift)	Släktskap t ex far, mor, syskon, barn, barnbarn	Födelse-datum	Födelseort och eventuell by	Nuvarande adress och telefonnummer
Peter Ahlström	bror	25/10 1926	Ormsö, Borby	Stengatan 19 351 01 Åtuna 0367-12356
Kristina Ahlström, Lindström	maka	2/3 1925	Ormsö, Sviiby	Orrstigen 14 11327 Hässelby 08-391487
Robert Ahlström	{ barn barnbarn	12/8 1950	Stockholm	Malmvägen 3 19141 Sollentuna 08-416037
Lena Ahlström		10/4 1975	Stockholm	
Oskar Ahlström	{ barn barnbarn	15/10 1956	Danderyd	Kalkvägen 27 134 19 Spånga 08-713483
Rune		27/6 1981	Stockholm	
Lennart Ahlström	barn	18/5 1961	Stockholm	Orrstigen 14 11327 Hässelby 08-391487

ESTLANDSSVENSKARNAS HEMBYGDSDAG

hålles söndagen den 29 augusti 1982

i SL-restaurangen, Blåsut, Enskede

(samma plats som föregående år)

Programmet börjar kl. 10.30

Bibliotekarie Stig Appelgren

talkar över ämnet "Finlandssvenskar som

gästade de estlandssvenska orterna".

Rågöbornas danslag. Sång. Förtäring. Lotteri.

Bokförsäljning.

Allmän dans.

Hjärtligt välkomna

önskar

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner

JOHANS ÅLFISKE sommaren 1933

Kälet bin (Kärslätt by) opa Ormse (Ormsö) ligger än te få kilomēter från strände. Eve Störgärda å Sjögarða kond man han tin si häve å håresåntn från bin ut mot västor å nårr, man he var änt hail bis strände som sönst tär. Dåktosa som var båtsham, å som ligger lite längre ut mot ēsta sīa, kond man änt si fere läuskōen ute små engjar, som ve kalla fere Näss-, Aistbäck- å Backēngjana. Eve Utēnge, som var karemark mä bara lite små ainbuskar ner mot strändsīa, man ales ūta stēre sko, sönst bara båtsmastena milla Aistbäck- å Backēngjana, tå stor båta voro haim å lo te ankars tär.

Utafere strände e där änt inga hålmar häldor evevatogronner mot västor å nårr, som skiddar mot stårma. Hail strände ligger bar, å tå'e blēst mike kōnd e vara tongt te ro mot stor āgar. Tärfero fingo änt småpåjka toa rupper å äsande ro ut opa sjōen tå'e var starkt ver, häldor tå e blēst från ēsta häldor sonna, tå kond da råka å å dronkon. Man bruka saj än sonna å ēsta ver var āråka-ver. Sommo! rupper voro stōrar å ārana tongar te ro mä, om man änt var riktet fullväxtan än. Man tå'e var

somar å fāgran vēlajk bruka påjka få gå å lāgge långraiv ätt ājer opa gront vattn. Strände e långgronn så taj tarva änt ro så langt ut opa sjoen.

Johan var nu e tåjo-trättaåsaldon. Han å få ar grannpåjkar, som voro e samo aldon, besluta se fere te gå å lāgge ājkrōkar e Dåktos krobba, ver Simargronnena. Man tarva vara tri sticke ute båtn, fāer te ro å ännu te lāgge ut å toa opp krōka å fiska, om man nu fick noat.

He var e berja e june mån å fāgran vēlajk. Mä kājldo tå da lagd ut krōka gick allt fāgort. He to nāra tri stūndar te gå ut åt Dåktosa, lāgge ut krōka mä maitsmackar som baiter, å sja gå haim ātor.

Mānnan tīmlet kljucka fāmtien gingo da ut fere te toa opp krōka. Man räkna mä än e skuld toa samo långan tīer mä mānnan som mä kājldo. Taj beräkna tå vara haim ātor kljucka āttin.

Just han mānnan var e alldeles lugnt. Sjōen var som än spāl ūta āgar å dīningar, vattne lo stilla, å håresåntn, som aisket bruka sinas, var nu fersvon-

nen. Man kond änt si skillnan milla vattne å himmon längst ut tär som håresåntlinja bruka vara.

Tå påjka tīmlet mä mānnan gingo ut vare mike dagg e grāse opa vēgen, som gjord än skūa å socka blivo vāter. Taj to opp krōka å rod sja gist eländ å gjord fast båtn, som han skuld vara. Allt gick fāgot nu mäh. He var änt fāst gānga som da voro ut opa fiske. Mång gāngar had da vare e sällskap mä äldre pojkar häldor mä gammo! män, så taj visst huss allt skuld gāras. Meningen var än da gist skuld gå rak vēgen haim ātor, man he var ju så fāgran da. Sōle skint från än klāran himmo!, å varmt berja e bli. Tå da komo opp te ainbusk-lagge, ait par stainkast från brōa, beslūta da se än da skuld stan līte å hēnge socka å skūa opa tārkas ute ainbuska e sōle.

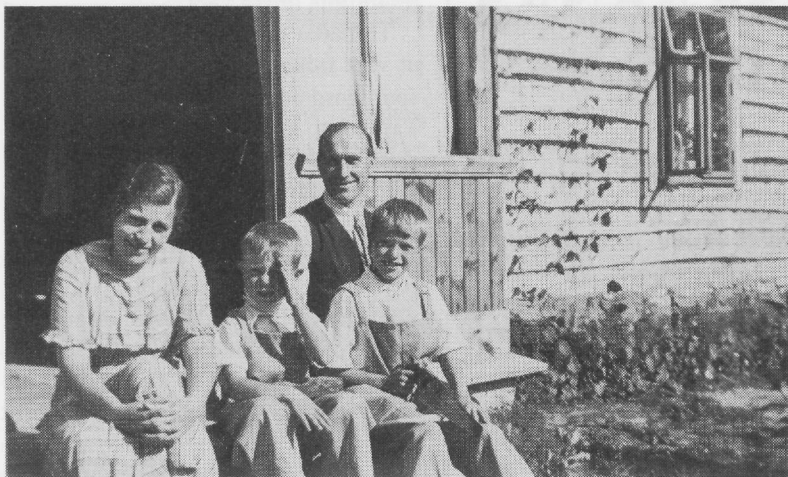
Han som har fāe oppleva än så fāgran mānna ver Kälet strände – tå vattne nästan e hoitt, å hägringen liftar opp strändstaina som ligge längst ut opa skāta, såss än da si ut som båtar, å sjofūla e så låter än da änt hīas flū, taj ligge bara å soa opa staina – han vait än man änt mä samo vill gå haim än tåcken mānna, å än ain häldor halvāra stūnd går så fort om man som påjka tarva tārka socka å skūa, tå behev da ju änt hoa så brātopa haim.

Tå påjka änt komo haim e rātan ti, berja fārāldre ondor hätt da kond hoa vēgen tåe. Tām voro änt just rädd än e skuld ha hänt da noat. He var fēr fāgran vēlajk fere än e skuld vara fālet opa sjōen. He blēsar ju ingeting edā sa Johans pappa, å taj e ju änt så småer maira, taj koma no snart haim. Man Farmor var riktet āngsle. Hån mista aingång änn sånn opa sjōen, he var mång år tebāks e tīen man smārta bar hån mä se än. Tärfero gav hån se nu evēg ut åt Dåktosa opa sēke ätt da. Hån gick ni vēgen eve Musan, tär som hån visst än da brūka gå.

Samo tin voro påjka opa veg haim. Taj visst än da voro sajner å to än anan nāra veg eve Utēnge å Utengsgattna opp åt bin.

Tå Farmor kām fram te strände var där ingen tär. Hån sto å skoa ut eve sjōen å so staina längst ut opa Åustorgronns skātan, som līkna än bāt mä tri påjke ute. Hån vänta å vänta, man he var som båtn satt fastan, han rād se änt ur flācken. Nu blāiv hån riktet rädd. Påjka voro no e stor fāra å ne. Ver

JOHN RINGSGÅRD AVLIDEN

Agnes och John Isacsson med sönerna Kåre och Seved utanför prästgården i Rickul.
Ur Aina Ömans fotosamling

Just när en del av de gamla vännerna och konfirmanderna började förbereda sin uppvaktning på hans 80-årsdag nådde oss budet att John slutat sin jordvandring.

John Ringsgård, mera känd för estlandssvenskarna under namnet Isacsson, var född i Dorotea den 23 april 1902 och avled i Ingatorp den 26 mars 1982.

Efter avslutade studier vid Fjellstedtska skolan och Svenska Kyrkans lekmannaskola i Sigtuna förordnades han år 1934 av dåvarande Svenska Kyrkans sjömansvårdsstyrelse till t.f. kyrkoadjunkt i Nuckö pastorat, Rickul

tåcke tillfaller tå hån hav bekimmrer å tarva hjälp å ales mäh, bruka hån aisket be å tåja mä Gu (Gud), å be än han skuld hjälp. Å nu ba hån än Gu skuld hjälp, såss än Johan å grannpåjka fägort skuld få koma eländ, å än da änt skuld dronkon.

Man båtn räjd änt opa se. Hån besluta se nu gå haim fere te tåja om huss e var, än påjka soto faster opa gronne å änt kond toa se te länd. Hail vegen gick hån nu å ba å tåja mä Gu, så bedrēvad hån var å hå olickje hån skuld bli om sånsänn mäh skuld dronkon. Hån gick nu så fikst som hån härka å var snart haim. Tå hån kām in opa gårdn å fick si Johan tär blåiv hån så fervānad å ondra huss sja han som var ut opa sjōen lai haim fere hānar, hån som gick så fikst hail vegen.

Tå hån sja fick hera huss e var mä da

församling, och började sin tjänstgöring därstädes samma år.

Isacsson var präst i Rickul från 1934 till 1939 med undantag för vintern 1936/37, då han tjänstgjorde på Runö. Familjen var tvungen att stanna kvar i Sverige tills prästgården i Ölbäck hunnit bli färdigställd, och själv inkvarterades han hos en familj i församlingen. Gudstjänsterna firades alltid i Rosleps kapell, men konfirmationsundervisningen var förlagd till Bergsby bönhus de tre första åren. Själva konfirmationen med åtföljande nattvardsgång högtidlighölls dock alltid i kapellet.

Prästgården hade under tiden färdigställts, och 1937 flyttade han in och kunde samma sommar återförening

– än da gingo Utengsvēgen haim, å än he som hån trod var än båt, no var tai staina som ligge längst ut opa Åustorgronnskåtan, lite från gronne, å som nu sonst så klärt fere än e var så lungnan velajk – fešto hån mä ain gång än hån hav besvāra Gu e onēdan å sa: No fick sja no Gu riktet le åt me hisagānga.

E hisn fiskeberättelsn har ja änt tåja om hå mike fiskar da fingo, häldor hå stōrer da voro. He passar änt nuh tå Farmor kom mä å blåiv hūperson. Ales var e ain vanle fiskerais, å tå brūka e bli nānn ål å fjur-fām sticke åbbar opa man.

Hans Selin från Kälet
Kubbes-Siffersa

Ormse

med familjen, som nu kommit till Ölbäck. Åren 1938 och 1939 förlades konfirmationsundervisningen till prästgården och våren 1939 höll han sin sista konfirmation i Rickul innan han i december samma år flyttade till Runö.

Runös dåvarande kyrkoherde C-G. Grönberg hade insjuknat på våren 1936 och rest till Sverige, där han avled 1938. Under 1936 vikarierade först teologie studerande John Lindström, ännu inte prästvigd, och från hösten och till våren 1937, som ovan nämnts, John Isacsson. Kyrkoherden i Nuckö pastorat, Sven Danell, avstod Isacsson till Runö, som annars skulle ha varit utan präst denna vinter.

Under åren 1937-39 tjänstgjorde John Lindström åter på Runö, nu som församlingspräst. När han sistnämnda år lämnade ön slutade Isacsson sin tjänst i Rickul och flyttade med familjen till Runö. Där kom han att stanna till våren 1943.

Den senare perioden av John Isacssons tid på Runö kan säkert betraktas som en av de mest dramatiska i hans liv. Han var där när Sovjetunionen tog makten i Estland och fick i egenskap av öns präst utstå mycken förödmjukelse. Sålunda berövade de nya makt-havarna prästgården delar av dess jord och boskap, som sedan urminnes tid utgjort en del av prästens lön. Befolkningen blev också förbjuden att lämna livsmedel till prästgården – de som ömmade för prästfamiljen fick smyga sig dit om natten med litet mat.

Så bröt kriget ut och innan ens tyskarna hunnit komma dit började rysarna fälla bomber över Runö by en dag på sommaren 1941. Klockare Dreijers änka Maria, bördig från Rickul, fick sätta livet till och befolkningen flydde i panik från byn och gömde sig i diken, buskage eller de små lador som fanns i omgivningen. Familjen Isacsson fick härbärge i Bissagårdens lada i närheten av Rings, Runös södra udde. Där döpte också John sin son, som fötts någon tid dessförinnan. Isacsson har själv berättat, att det efter dessa dramatiska händelser föll sig naturligt för honom att efter återkomsten till Sverige anta efternamnet Ringsgård efter Rings udde.

Sin sista gudstjänst i det svenska Estland höll John Isacsson i Rosleps

John Isacson med sina konfirmander i Runö prästgård i mars 1937. – Sittande fr.v. Aina Öman, Hulda Swan, Malla Ullisgård och Elias Schönberg. Stående Arvid Swan och Fredrik Passvik.

Ur Aina Ömans fotosamling

kapell våren 1943, innan han tillsammans med sin familj med "Svenske kungens vita skepp" lämnade Estland för alltid. Han prästvigdes efter sin återkomst till Sverige för Linköpings stift och tjänstgjorde till sin pensionering som pastorsadjunkt inom olika församlingar i Mellansverige.

Som pensionär ägnade han gärna tid åt sin kära hobby korgflätning, ett av rickul- och runömännens mest omtyckta hantverk, varunder man kunde sitta och filosofera över livets mångfald.

John var mycket omtyckt för sitt stilla väsen och sitt klara och rediga sätt att tala och predika. Runöborna sympatiserade starkt med honom för att han alltid höll på gammal tradition och att den svenska gudstjänstordningen skulle bibehållas såsom det varit vanligt sedan gamla tider. I Rosleps kapell i Rickul hade man av ålder en egen gudstjänstordning, vilken kapellets allt i allo, orgelspelaren och "rockgäran" Johan Klingberg styvt höll fast vid och som allmänheten trivdes med.

Johns alla vänner, av vilka kan nämnas konfirmander på Runö 1937 och i Rickul 1939, tackar honom för allt det gedigna arbete han utfört till sina läsarnas, till församlingarnas och orternas fromma. Vi lyser frid över hans minne.

Manfred Hamberg
Thomas Lorentz

RICKULKVÄLL

Bygderådets mycket omfattande arbete att kartlägga de olika gårdarna inom varje ort, ett arbete som pågått under lång tid, börjar nu kunna slutföras.

Eftersom uppgifterna om Rickul först är färdiga får den orten inleda en serie av planerade träffar, under vilka vi i tankevärlden får vara med om rundvandring i Estlands olika svenskbygder.

Alla intresserade – givetvis inte bara rickulbor – inbjudes nu till den första hembygdskvällen.

Tid: fredagen den 8 oktober 1982 kl. 18.00

Lokal: Eesti Maja, Vallingatan 34, 1 tr. Stockholm

Manfred Hamberg och Hjalmar Stenberg tar oss med på en rundvandring från gård till gård och utefter kusten från Harbovike till Spitham vidare inåt landet.

Kaffe med piroger till självkostnadspris.

Tag med sångboken!

Härligt välkomna!

Styrelsen för SOV

Ella von der Brügger In memoriam

I september 1981 dog i Kiel en gammal dam, som hade bott i Rickul i halva sitt liv och älskade denna plats som sitt andra hem.

Ella von der Brügger var född i Kurland den 6 augusti 1890. Vid sex års ålder förlorade hon sin far, och hennes mor hade svårt att som änka ensam uppfostra sina två döttrar. Därför måste Ella genast efter att ha slutat skolan skaffa sig ett yrke, och då hon var mycket praktisk och barnkär, reste hon till Berlin för att utbilda sig till barnträdgårdslärlarinna. Hon var då 16 år gammal. När hon var 18 år återvände hon hem och sökte sig en anställning. Genom släktingars rekommendationer blev hon då anställd av mina föräldrar Gustaf och Gabrielle von Taube som barnsköterska för deras son Arved. Hon lärde honom de första grunderna i att läsa, skriva och räkna, och när han som 10-åring började på gymnasiet i Reval, så blev hon kvar hos mina föräldrar som deras hemmadotter. Många

arbetarbarn på godset i Rickul, som nu är bosatta i Sverige, minns fortfarande med glädje tant Ella som lekte med dem och undervisade dem. Hon lärde sig själv svenska och estniska.

Sedan kom första världskriget och hon tillbringade de våra krigsåren tillsammans med familjen Taube och tog hand om min mor, som blev helt nedbruten efter min fars våldsamma död. Han mördades av ryska soldater. När tyskarna lämnade Estland och bolshevikerna återvände, övertalade vi min mor och Ella att tillsammans med Arved komma över till Tyskland. De bodde i Pommern i ett och ett halvt år och återvände till Rickul efter agrarreformen. Ella tog hand om hela lanthushållet och skötseln av djuren. Tidigt om morgonen gick hon upp för att tillsammans med gårdspigan se efter skötseln av djuren. Ofta fick hon gå till stallet på natten genom djup snö och i skenet av bara en stallykta vaka över en ko eller gris som skulle till att föda. På somrarna arbetade hon gärna i träd-

gården tillsammans med mig och även på åkern. Hon var en duktig förarberberska vid tröskarbetet och hjälpte ofta också till med höbärgningen.

Naturligtvis kändes det mycket svårt för henne när hon 1939 var tvungen att skiljas från Rickul. I Warthegau, där Arved förvaltade ett polskt gods, blev Ella sekreterare och skötte bokföring och leveranser. När hon hade tid tog hon gärna hand om Arweds barn, som hade hunnit bli 3 stycken vid denna tidpunkt.

Men sedan var det åter dags att fly från ryssarna. Denna gång med häst och vagn och Ella i spetsen för flyktingtåget. Det följde många svåra veckor, innan vi äntligen nådde fram till Celle, en liten stad i närheten av Hannover, och där återförenades med Arwed och hans familj samt med min dotter Gisela.

Osjälvisk och hjälpsam som Ella var, blev hon till hjälp för många människor i vår bekantskapskrets. När det fanns sjuka barn eller om modern var sjuk och behövde hjälp, då var alltid Ella beredd. Vi skötte båda tillsammans min sjuka mor, tills hon gick bort, och sedan flyttade vi till Kiel, där

Familjenytt

Döda

Hjalmar W. Söderlund, född 12 okt. 1929 på Ormsö avled 22 febr. 1982 i Jakobsberg

Aleksander Edvard Hanson, född 17 sept. 1911 på Nuckö avled 25 febr. 1982 i Long Island

Gisela arbetade och nu äntligen lyckats skaffa oss en lägenhet.

Ella besökte Sverige flera gånger och hälsade då på folket från Rickul, som låg henne så varmt om hjärtat. En gång var hon också med på estlands-svenskarnas årsmöte, där hon träffade många bekanta.

Efter många lyckliga år kom sedan den svåra ålderdomen. På slutet var hon nästan helt blind och hade svårt att röra sig, men själsligen var hon helt klar. Så dog hon hemma, omskött och älskad av oss. Vi saknar henne mycket och tackar henne för den tid hon gav oss.

Nelli von Barlöwen

Advokatfirman Ervin Pang AB

Wahrendorffsgatan 8, 111 47 Stockholm,
tel. 08/21 80 50, 21 70 30.

SÖKER

lagliga eller testamentariska arvingar till nedanstående personer ursprungligen bosatta i Estland:

Gross,	Märt	Oidekivi,	Vasili
Grossberg,	Mari	Rosenthal,	Edit
Holland,	Johan	Ross,	Eduard
Härm,	Jüri	Rossmann,	Paul
Kartau,	Julia	Rätsep,	Mihkel
Keernik,	Adolf	Seglin,	Eedert
Koppel,	Karl	Simsivart,	Jüri
Käbi,	Johannes	Soosaar,	Tönis
Kümmel,	Sergei	Tilk,	Jaan
Leisman,	Maretta	Tiss-Teesaar,	Hans
Lobjak,	(Hans) Jakob	Tomson,	Albert
Luckman,	Aleksander	Truve,	Villem
Männik,	Jaan	Unt,	Alma
Oberg,	Ludvig	Weizenberg,	Emma

Kontakta advokat Ervin Pang, jur.kand. Ethel Pang eller sekr. fru Inga-Brita Larsson.

Advokatfirman åtager sig alla slags juridiska uppdrag inom och utom Sverige. Språk: svenska, estniska, engelska och tyska.

Arthur Fagerström, född 12 aug. 1911 i Vippal avled 28 febr 1982 i Eskilstuna

Erik Valdemar Lahema, född 16 okt. 1900 i Vippal avled 8 mars 1982 i Södertälje

Maria Ahlberg, född Beckman 29 mars 1897 på Ormsö avled 16 mars 1982 i Nynäshamn

Ivar Reinwaldt, född 26 sept. 1892 i Hapsal avled 14 april 1982 i Stockholm

Agneta Westerblom, född 15 sept. 1901 på Ormsö avled 15 april 1982 i Stockholm

Hans Gärdström, född 15 nov. 1885 på Ormsö avled 21 april 1982 i Huddinge

Maria Asplund, född 23 sept. 1904 på Ormsö avled 22 april 1982 i Stockholm

Johan Bergström, född 2 nov. 1898 på Ormsö avled 4 maj 1982 i Stockholm

Vår kära

Agneta Ahlblom

född Fällin

* 22 juli 1907, Ormsö

† 17 februari 1982, Katrineholm
har lämnat oss i djup sorg
och saknad

Barnen
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Far har räckt ut handen
Mor har fattat den
På den andra stranden
mötas de igen.*

Min högt älskade kusin

Anders Beckman

* Ormsö 28/9 1910

† Stockholm 17/2 1982

Begravd 4/3 1982 på
Skogskyrkogården i Stockholm

Agneta och Henning

*I vår vindens sus du somnade stilla.
Nu sjukdom och oro ej mer gör dig illa.
I minnet du lever, du finns alltid kvar,
i minnet vi ser dig, percis som du var.*

Maria Bäckman

* 26 augusti 1898
på Ormsö
har stilla insomnat
Lidingö 5 mars 1982

SVEN och ANNE
ESTER och STIG
JOHN och KERSTIN
Bror med familj
Barnbarnen
Övrig släkt och vänner

Anton Klippberg

f. 18 juli 1907 i Roslep
†12 februari 1982 i Hapsal

STIG MED FAMILJ
MARIA

Övrig släkt och vänner

*Ett strävsamt liv har
slocknat ut,
En flitig hand har
domnat.
Din arbetsdag har nått
sitt slut,
Ditt trötta huvud
somnat*

Bemärkelsedagar

Tredje kvartalet 1982

95 år

Karl Alun, född den 10 juli 1887, Nuckö

90 år

Lovise Luther, född Leppmets den 12 juli 1892,
Neve

Johan Hammerman, född den 4 aug. 1892,
Ormsö

Lovisa Dyrberg, född Westerman den 9 aug.
1892, Rickul

Katarina Svärd, född Bergström den 20 aug.
1892, Ormsö

Min käre Far

Johan F. Dreijer

f. den 9 februari 1892 på Runö
har i dag lugnt och stilla insomnat,
sörjd och saknad av oss.
Singö den 8 mars 1982

ISAK och MAGDALENA
Ilma och Lennart
Jonny, Roger
Svägerska

*I himmelen, i himmelen,
Där Herren Gud själv bor,
Hur härlig bliver sällheten,
Hur ousägligt stor!
Där ansikte mot ansikte
Jag evigt, evigt Gud får se,
Se Herren Sebaot.*

Vår älskade

Adolf Mählberg

*21 mars 1908
har hastigt lämnat oss alla
i djupaste sorg och saknad
Lidingö 3 mars 1982

SYSKONEN MED FAMILJER
Övrig släkt och vänner

*Nu brustit har Ditt trogna
varma hjärta.
Din kära röst för alltid
tystnat har.
Du lämnat oss i gränslös
sorg och smärta,
men ljusst och vackert står
Ditt minne kvar*

Min käre Make
vår Far och Morfar

Ferdinand Stahl

* 17 april 1916
har idag lämnat oss,
syskon, släkt och vänner
i sorg och saknad.
Stockholm den 14 mars 1982

AGNETA
Hilja och Erick
Barnbarn

*Trötte pilgrim målet hunnit
Får sin resdräkt byta ut
Han har segrat, övervunnit
Kamp och strid är slut*

Min älskade Maka
vår kära Mor
Farmor och Mormor

Gertrud Gärdström

* 15 februari 1905
på Ormsö
har idag lämnat oss i stor
sorg och saknad.
Stockholm 5 maj 1982

HANS
Elsa och Erich
Alfons och Ethel
Nils och Barbro
Sigrid och Jan
Barnbarn
Släkt och vänner

*Så Din strid Du kämpat ut
Palm och krona får till slut*

Vår kära

Olga Stahl

född 16/11 1897
har i dag hastigt lämnat oss.
I ljusst minne bevarad.
Eskilstuna den 20 febr. 1982.

SYSKON
SYSKONBARN

*O, må ingen bli tillbaka
Här i denna mörka värld
Må vi alla där få mötas
Efter slutad pilgrimsfärd.*

Comtesse

**Esther Natalie
De Vernou De Bonneuil**

född Schmidt
* Nargö 15/10 1900
† Paris 13/01 1982
I djup saknad

ERIK och KERSTIN

85 år

Kristof Österman, född den 16 juli 1897, Nuckö
 Eugen Reial, född den 25 juli 1897, Fellin
 Hedvig Vikstrand, född Benas den 25 juli 1897, Runö
 Alexander Vinter, född den 1 aug. 1897, Korkis
 Maria Eriksson, född den 7 aug. 1897, Reval
 Julia Freiman, född Sedman den 9 aug. 1897, Nuckö
 Agneta Gjärdman, född Notman den 26 aug. 1897, Ormsö/Nuckö
 Eduard Mägi, född den 5 sept. 1897, Dorpat
 Brita Sarapuu, född Mattson den 10 sept. 1897, Nargö
 Maria Anette Stavas, född den 18 sept. 1897, Odensholm
 Maria Söderholm, född Friman den 19 sept. 1897, Nuckö

80 år

Alfred Granberg, född den 30 maj 1902, Rickul
 Anders Alström, född den 5 juli 1902, Ormsö
 Katarina Storm, född Nyholm den 9 juli 1902, Ormsö
 August Österdahl, född den 18 juli 1902, Rågöarna
 Maria Bäckman, född Benholm den 20 juli 1902, Ormsö
 Agneta Pettersson, född Bäckman den 29 juli 1902, Ormsö
 Johannes Magnusson, född den 30 juli 1902, Rickul
 Magdalena Malm, född Berens den 3 aug. 1902, Runö
 Ida Granberg, född Klippberg den 13 aug. 1902, Rickul
 Amalia Viberg, född Engman den 20 aug. 1902, Rickul
 August Matsman, född den 21 aug. 1902, Nuckö
 Katarina Hamberg, född Söderlund den 23 aug. 1902, Ormsö
 Lisette Mählberg, född Berggren den 28 aug. 1902, Rågöarna
 Lars Häggblom, född den 5 sept. 1902, Ormsö
 Katarina Nyholm, född Lindström den 6 sept. 1902, Ormsö
 Johannes Lindvere, född den 9 sept. 1902, Hapsal
 Marta Ambros, född Soe den 11 sept. 1902, Reval
 Alexander Heideman, född den 12 sept. 1902, Rickul
 Katarina Hörnsten, född den 23 sept. 1902, Ormsö

75 år

Mathilda Thomsson, född Stahl den 1 juli 1907, Rickul
 Anders Lilja, född den 20 juli 1907, Ormsö
 Hilda Marks, född Greis den 22 juli 1907, Odensholm
 Anders Grundsten, född den 13 aug. 1907, Ormsö
 Dorothea Elisabeth von Zur Mühlen, född den 15 aug. 1907, Hapsal
 Arvid Kün, född den 16 aug. 1907, Nargö
 Agneta Nilsson, född Alberg den 27 aug. 1907, Ormsö

Maria Blomqvist, född Isberg den 29 aug. 1907, Rågöarna
 Meeri Therese Läck, född den 3 sept. 1907, Dagö
 Agneta Strandberg, född Grundsten den 4 sept. 1907, Ormsö
 Alide Vinter, född Klaman den 4 sept. 1907, Korkis
 Johan Pihlman, född den 7 sept. 1907, Ormsö
 Alide Heideman, född Åkerblad den 10 sept. 1907, Rickul
 Artur Alexander Peetre, född den 14 sept. 1907, Pärnau
 Axel Jurgensson, född den 15 sept. 1907, Nuckö
 Hedvig Widebjär, född Markus den 16 sept. 1907, Reval
 Leontine Engblom, född Kreisveg den 25 sept. 1907, Korkis
 Katarina Alström, född Lindström den 28 sept. 1907, Ormsö

70 år

Peter Gran, född den 3 juli 1912, Runö
 Hermine Thomsson, född Olep den 10 juli 1912, Vippal
 Johannes Magnusson, född den 11 juli 1912, Rickul
 Erich Hanko, född den 20 juli 1912, Dorpat
 Edla Thomsson, född Brandt den 1 aug. 1912, Nuckö
 Maria Åkerlund, född Glad den 25 aug. 1912, Ormsö
 Gertrud Kornblom, född den 27 aug. 1912, Ormsö
 Katarina Björk, född den 30 aug. 1912, Runö
 Emil Marcus, född den 3 sept. 1912, Reval
 Imgard Emilie Ottilia Adila, född Pruvli den 7 sept. 1912, Reval
 Alfred Soosalu-Slet, född den 8 sept. 1912, Hapsal
 Katarina Friberg, född Dahl den 11 sept. 1912, Ormsö
 Maria Karlkvist, född Alkvist den 18 sept. 1912, Ormsö
 Sigrid Ribohn, född Aman den 18 sept. 1912, Nuckö
 Elmere Elisabeth Lillevars, född Rosen den 27 sept. 1912, Nargö
 Rosine Stahl, född Åkerblad den 27 sept. 1912, Rickul

60 år

Johan Sträng, född den 1 juli 1922, Ormsö
 Alfred Nordström, född den 8 juli 1922, Vippal
 Alfred Heyman, född den 13 juli 1922, Rågöarna
 Elmar Hallman, född den 21 juli 1922, Nuckö
 Alma Stahl, född Silk den 22 juli 1922, Dagö
 Hilda Kristina Dominus, född Förberg den 23 juli 1922, Ormsö
 Johannes Edvin Hammerman, född den 25 juli 1922, Ormsö
 Maria Rosendal, född Appelblom den 1 aug. 1922, Ormsö
 Heino Johannes Tammerman, född den 18 aug. 1922, Korkis
 Katarina Arvidsson, född Lilja den 22 aug. 1922, Ormsö
 Nils Harald Aman, född den 23 aug. 1922, Nuckö
 Helmi Helene Granberg, född den 23 aug. 1922, Nuckö

Sylvia Aurelia Ekman, född den 31 aug. 1922, Rickul
 Ingvar Vesterby, född den 4 sept. 1922, Rickul
 Adolf Luks, född den 11 sept. 1922, Rickul
 Elvine Jonsson, född Massalin den 12 sept. 1922, Ormsö
 Ellen Dagmar Strandberg, född den 13 sept. 1922, Rickul
 Albert Lemberg, född den 17 sept. 1922, Ösel
 Berta Peedu, född Freiman den 17 sept. 1922, Nuckö
 Maria Nee, född den 21 sept. 1922, Ormsö
 Hilda Amberman, född Engbusk den 23 sept. 1922, Nuckö
 Helmi Utterström, född Peedu den 23 sept. 1922, Nuckö
 Maria Wilsson, född Ahlberg den 25 sept. 1922, Ormsö
 Charlotte Yvonne Wien, född Gahlnbäck den 28 sept. 1922, Reval
 Lilly Grundsten, född den 30 sept. 1922, Ormsö

50 år

Sven Henrik Bernhard Thomson, född den 3 juli 1932, Ormsö
 Eskil Vesterman, född den 3 juli 1932, Rickul
 Johannes Gottfrid Kornblom, född den 4 juli 1932, Ormsö
 Valfrid Luther, född den 6 juli 1932, Vippal
 Lennart Granberg, född den 19 juli 1932, Nuckö
 Agnes Brus, född den 19 juli 1932, Odensholm
 Ingrid Ingeborg Ferna, född Laning den 27 juli 1932, Nuckö
 Margot Dagmar Viksten, född den 29 juli 1932, Nuckö
 Gunnel Ragnhild Magnusson, född den 31 juli 1932, Rickul
 Lilian Elfride Boman, född den 1 aug. 1932, Rickul
 Hilding Sjöman, född den 1 aug. 1932, Ormsö
 Elvine Ingeborg Olsson, född Enkell den 2 aug. 1932, Ormsö
 Hugo Söderholm, född den 10 aug. 1932, Nuckö
 Klara Rosine Tui, född den 10 aug. 1932, Hapsal/Nuckö
 Gunnar Algot Lundström, född den 12 aug. 1932, Ormsö
 Peter Szabó, född den 15 aug. 1932, Budapest
 Selma Ester Wennberg, född den 17 aug. 1932, Ormsö
 Hilda Ingeborg Sjöman, född den 18 aug. 1932, Ormsö
 Selma Mäele, född den 23 aug. 1932, Korkis
 Svea Ingrid Grönstrand, född den 24 aug. 1932, Orro
 Nelly Ingeborg Greis, född den 2 sept. 1932, Odensholm
 Edvard Lundgren, född den 4 sept. 1932, Nuckö
 Sten-Olof Treiberg, född den 5 sept. 1932, Rickul
 Elsa Gunhild Hammerman, född den 6 sept. 1932, Ormsö
 Hilda Karlström, född Svärd den 16 sept. 1932, Ormsö
 Elsa Adele Alros, född den 22 sept. 1932, Ormsö
 Elsa Elvira Fagerros, född den 27 sept. 1932, Ormsö
 Gunnar Engman, född den 29 sept. 1932, Nuckö
 Elmar Kell, född den 30 sept. 1932, Reval